

KAD NARATOR PORASTE, BIĆE AUTOR

(Ivana Simić Bodrožić: *Hotel Zagorje*, Rende, Beograd, 2011)

Uzmemo li u obzir prva kritička vrednovanja romana *Hotel Zagorje*, koja se svode na gotovo jednoglasnu ocenu da je roman prvenac Ivane Simić Bodrožić vanserijski književni događaj u Hrvatskoj, možemo zaključiti da na ovdašnjim književnim scenama u poslednjih nekoliko godina najzapaženiju ulogu imaju spisateljice. One su laureatkinje najvažnijih književnih nagrada sa ovih prostora, ali bi i bez tih *zvaničnih* priznanja literarne vrednosti – jednoličnih obrazloženja raznoraznih žirija i medijske pažnje koja im je poklonjena – romani Mirjane Đurđević (nagrada „Meša Selimović“), Gordane Ćirjanić (NIN-ova nagrada) i Ivane Simić Bodrožić (nagrade „Josip i Ivan Kozarec“, „Kočićevo pero“, „Kiklop“) predstavljali značajne „događaje“ u svojim sredinama. Budući da je i za svoju prvu pesničku zbirku *Prvi korak u tamu* dobila neke od najprestižnijih književnih nagrada u Hrvatskoj, ova mlada autorka dospela je u žižu javnosti, uz neizbežnu propratnu halabuku medijskih fanfara. Ipak, da nema mesta strahu od eventualne estradizacije njene umetnosti najpouzdaniji garant jeste njen talenat – i kao pesnikinja i kao prozni pisac, Ivana Simić Bodrožić predstavlja autentičan glas, nepretenciozan, ubedljiv, dirljiv i nepatetičan.

Hotel Zagorje je roman jednostavne kompozicije, sa elementima autobiografije i bildungsromana. Autorka otvoreno govori o sebi, o svojoj porodici, o svojim mladalačkim problemima i traumama odrastanja bez oca, ali ono što nadrađa autobiografsko u ovom delu jeste veoma precizno data slika društva koje se suočava sa raspadom stare i rađanjem nove države, sa naglim menjanjem ideologija, bujanjem nacionalizma, zamenjivanjem jedne iluzije drugom. Posebno obeležje i kvalitet ovog romana jeste pripovedačka perspektiva koja dosledno prati odrastanje naratorke, i shodno tome se menja, te se i slika o spoljnom svetu jasnije uobličava i postepeno usložnjava. Iz te perspektive – infantilne, mladalačke, prognaničke, autsajderske – posmatra se život, onaj spoljašnji i onaj u sobi od devet kvadratnih metara u kolektivnom smeštaju u Kumrovcu, u koji su dospeli mnogi prognanici iz Vukovara. Iako je percepcija stvarnosti ponekad svet posmatran očima prognane devetogodišnje devojčice, pripovedanje o stvarima koje je zbunjuju, plaše ili raduju predstavlja još potresniju sliku o ranim devedesetim u Hrvatskoj. Tim se očima posmatraju nagle promene u životu njene porodice – nestanak oca u toku bitke za Vukovar, napuštanje doma, zbunjenost i strah majke i starijeg brata, apatija i osećanje bespomoćnosti mnogobrojnih prognanika. To je svet očajničkih potraga za nestalim muževima i očevima, ponižavajućih odlaženja po humanitarnu pomoć, svet uličnih dilera, numerologa i vidovnjaka, nasilnih useljavanja u prazne stanove, svet u kojem su „Srbi krivi za sve“, a četnici se dele na zle i one bolje „koji nisu baš sve pobili“. Istovremeno, to je i vreme odrastanja jedne devojke, inteligentne i talentovane, koja svoje komplekse i strahove preživljava samostalno,

odrastajući uz ogorčenog i razočaranog starijeg brata i majku koja se u odsustvu muža grčevito bori da održi privid porodične harmonije.

Rat je u pozadini pripovedanja, jer je i naratorka u pozadini svih velikih dešavanja. Zapravo, mnogi likovi u ovom romanu nalaze se u pozadini dešavanja, osećajući se kao tuđinci u sopstvenoj zemlji, nemoćni da delaju, poniženi jer zavise od socijalne pomoći i dobre volje stambene komisije, privremeno smešteni u hotel Zagorje, zgradu nekada čuvene Političke škole u Kumrovcu. Iako se ovde moglo očekivati ironično poentiranje na račun ovih znamenitih simbola nekadašnjeg federalnog ustrojstva i političkog jednomylja, autorka, ne odstupajući od svoje namere da svet prikazuje iz perspektive maloletne devojčice, o Kumrovcu priča onako kako ga vide pridošlice: oni su u Zagorje došli iz grada, „pravog, s gradskim trgov, baroknim zgradama, gradskom kavanom i nobelovcem“, a zatekli „smrad po svinjama, blatnjave čizme do koljena, pijane učenike viših razreda i pokojnu trudnu Pepicu“. Rivalstvo između starosedelaca, „Brđana“ ili „Pajceka“, i pridošlica, koji su za Zagorce bili „uljezi koji ih ugrožavaju, prognanici s velikim penzijama i videorekorderima, koji žive u hotelu gdje im je sve servirano“, prikazano je sa dosta humora, u nekoliko epizoda koje oslikavaju veći antagonizam između gradske i seoske dece, uz breme predrasuda, ali i kompleksa koje sa sobom nose.

Život u hotelu Zagorje, o kojem se govori u najvećem delu romana, bilo je vreme koje je prolazilo u strepnji i iščekivanju. U tim nadzemnim katakombama, u pretpranim sobama, po mračnim hodnicima i kabinetima pretvorenim u crkvu, obdanište ili ambulantu, tekao je monotoni život prognanika. Iako je zamišljen kao privremeni smeštaj, u ovom hotelu su neke porodice ostajale godinama, starci su umirali, ali su se i deca rađala. A ta deca, s gorčinom čitamo, „sve što su znala bilo je visjeti po hotelskim hodnicima, verati se po ogradama i zavljučiti po svim rupama Političke. Oni su bili gotovo neprimjetni, ali kao neka viša svijest ovoga prostora, prilagodljivi mali žohari koji od pelena znaju kako ući u svaki kabinet. U jednom su se krstili, u drugom išli u vrtić, a nije isključeno da će u trećem popušiti prvu cigaretu.“ Sumorno je okruženje u kojem sazreva mlada naratorka – u čamotinji zagorskog hotela po sobama su besposlene starice i džangrizavi starci, žene bez muževa, mladići bez očeva, neki već zapušteni, prepušteni sami sebi, skloni opijanju, čak i kriminalu. One porodice koje imaju sreće ubrzo odlaze u dobijene stanove, ne osvrćući se ni za tren.

Pisma koja majka i brat šalju na adrese raznih komisija, pa čak i predsedniku države, dobijaju ljubazne ali neodređene odgovore, produžujući agoniju. Prateći datume njihovih pisama, koja povremeno prekidaju narativni tok, ali i jasnije osvetljavaju likove majke i brata, saznajemo da je prošlo pet godina od njihove prve molbe da im se pronađe stan. Međutim, i posle pet godina ostaju u sobi u koju jedva staju tri kreveta, i dalje bez vesti o ocu koji se vodi kao nestao. Majka uskoro ostaje sama jer sin odlazi na studije prava, a ćerka upisuje jednu od najboljih gimnazija u Zagrebu i useljava se u ženski đački dom. A u Zagrebu je neki drugi život, ubrzan i lagodan, gde valja paziti da ne otežeš reči previše i da ne koristiš one zbog kojih bi mogao biti ismejan. To su promišljanja naratorka, sada već tinejdžerke, koja nosi iscepanu ili staru odeću zato što je to njen svestan izbor, sluša alternativnu muziku, odlazi na prve žurke i proživljava prva pijanstva kao neizbežnu inicijaciju u svet odraslih.

Tek nakon što već prvih dana u školi doživljava poniženja, kada se pojedini profesori prema njoj odnose nipodaštavački i gotovo cinično, naratorica postaje svesna getoizacije svih prognanika, kao i ravnodušnosti drugih prema njihovoj nesreći. Ta poniženja počela su još u osnovnoj školi. Ima jedna epizoda koja to slikovito opisuje. Dok stoji pomalo uplašena pred profesorom istorije u zagrebačkoj gimnaziji, ona se priseća časova matematike u kumrovačkoj školi kada je nastavnica „taktično pokušava opustiti riječima: – Što si se tako ukočila, pa nisam ja neki četnik s nožem“. (Sledi autorkin komentar: „Oni valjda imaju dojam da su nama najveće more četnici s noževima u zubima, oni misle da je to rat. I svi imaju nešto reći o toj temi.“) Ipak, nije isto biti ponižen u Kumrovcu, pred musavom bezubom decom iz zagorskih sela i zaseoka, i u Zagrebu, gde ti se profesor istorije, uz salve smeha ostalih učenika, podsmeva zato što kažeš sunder umesto spužva. Te naizgled nebitne stvari o kojima autorka pripoveda zapravo su još jedan mali prilog opštoj istoriji beščasća i ljudske gluposti. U romanu ima još takvih primera gotovo patološkog odnosa odraslih prema deci, nedostatka saosećanja i razumevanja, i to kod ljudi koji bi, makar po prirodi svog posla, morali da budu tolerantni i da decu uče etici. Dodajmo još jednu epizodu: u kumrovačkoj školi obavezan je bio čas veronauke jer, autorka ironično zaključuje, „tko god je volio Hrvatsku volio je i Boga“. Međutim, ni velečasni Juranić, duhovni pastir, iz nekog razloga nije voleo Vukovarce. Na času bi pred pregladnelom decom jeo čokoladice i pio sok, pri tom ironično konstatujući kako su Vukovarci „prefini“ i da su „ovi seljačići bliži Bogu jer je i Isus spavao u štali, a ne u hotelu“. Ipak, naratorica nije pristajala na razne marginalizacije i stigmatizacije, nije se prepustila plimi osrednjosti svoje okoline, niti se uživljavala u ulogu žrtve i tražila saučešće i samilost. Ona je najbolji đak, pobednica na literarnim konkursima, buntovnica koja shvata da je, bez ijednog uzora iz njene sredine na kojeg bi se valjalo ugledati, prepuštena sama sebi. To je pretežak zadatak, pored prezaposlene majke i ozlojeđenog i nezainteresovanog brata, neprijatnih i bahatih nastavnika, poludivljih Zagoraca i neosetljivih Zagrepčana.

Najpotresnije stranice ovog romana, istovremeno emotivno najsnažnije i literarno najuverljivije, nesumnjivo su one kada naratorica opisuje svoju viziju očeve smrti, odnosno njegove poslednje noći. Dugo se nije usuđivala da se suoči sa mogućnošću da oca više nikada neće videti, čak i kada je to nekoliko godina nakon njegovog nestanka bilo potpuno izvesno. Listajući u sećanju imaginarni porodični album, ona se priseća zajedničke fotografije koju je, po svedočenju njene bake, poslednji u rukama držao četnik koji je upao u kuću i zaklao joj dedu, onog koji, kao i mnogi njegovi sugrađani, zbog svojih zanosa i prkosa, hrabrosti ili gluposti, nije napustio Vukovar na vreme. Vrata skrajnutih i dugo odlaganih misli konačno su odškrinuta i više se nije moglo nazad: „Sada se sve zamračilo. Obično ne idem tamo. Dođem do ruba provalije, osjetim zadah smrti, stojim minutu dvije, a onda pobjegnem nazad. Večeras ću to napraviti, doći ću tamo i ući, pa neka me više ne bude.“

I tada počinju kratki rezovi, kao kadrovi iz pakla, nižu se slike straha, očaja i zverskog zlostavljanja: odvođenje zarobljenih Vukovaraca autobusima na poljoprivredno dobro Ovcara, urlanje i psovke, vređanje, razularen smeh, udaranje, sakaćenje i ubijanje. Zlo koje guta sve oko sebe, krvavi pir nekih demonskih bića. Sva svedočenja koja je slušala, scene iz filmova o mučenju zarobljenika, fotografije iz novina i sa televizije, sjedinili su se u jedinstvenu viziju očeve smrti: „Dugo leže tako. Zima je na toj hladnoj zemlji, ali to ne osjećaju,

osjećaju adrenalin, sada već malo i strah. Pijane horde zla, musave bradate prikaze voze se na tenkovima kroz grad, pjevaju: – *Bit će mesa, klat ćemo Hrvate!* – bacaju leševe u Dunav, tamo gdje su nekada okupali svoju vrelu mladost. To su neke spodobe iz pakla, samo donekle nalikuju na ljude, imaju ruke, noge i udove, ali njima samo kolju, režu i siluju, ne zna se odakle su, neki malo sliče komšijama koje su nas nekad pozivali na slavu. Smiju se svojim pokvarenim zubima, pozdravljaju se, likuju nad osakaćenim truplima, natežu rakiju, ima među njima i žena. Kako? Kako su dospjele ovamo, koji je to bio put?”

Možda bi ova knjiga mogla da naljuti one koji, prenebregnuvši specifičnost tačke gledišta naratora u romanu, u autorkinoj ispovesti vide samo besmislenu simplifikaciju po kojoj su svi Srbi četnici, Zagorci primitivci, a Zagrepčani bezdušni i negostoljubivi. Ali autor i narator nisu isto, čak ni kada je reč o romanu sa jasnim autobiografskim elementima. Ovdje ne progovara dvadesetosmogodišnja autorka, koja *post festum* rezonuje o svim nesrećama koje su je u detinjstvu zahvatile, već devojčica koja raste bez oca, daleko od svog pravog doma, dok se ratni sukobi stišavaju, a medijski rat nastavlja da širi mržnju. Zato ne treba prigovarati autoru već naratoru. Taj pripovedački „trik“ je možda poslužio autorki kao dobar zaklon, ali je to pre svega veliko majstorstvo.

Hotel Zagorje je roman koji odlikuje „složena jednostavnost“. Čitak, emotivno snažan, pisan bez ugledanja na velike uzore, zanimljiv je i kao autobiografska proza i kao imago-loški osvrt na poratni Zagreb i Zagorje. To je duboko intimna ispovest, ali istovremeno predstavlja potresno svedočanstvo o vremenu u kojem smo spoznali svu nakaznost lažnog patriotizma i pogubnost nacionalističke ideologije. Sve osobenosti autorkinog stila – jednostavnost i sigurnost u izražavanju, vešto vođena priča, dirljiv i nepatetičan ton, upečatljivi i psihološki uverljivi likovi – učinile su njen prvi roman jednim od najboljih književnih ostvarenja sa ovih prostora u protekloj godini. Pred Ivanom Simić Bodrožić sada je najteži zadatak – mora da napiše drugi roman.